

YÖNETİMDE İSTİKRAR ARAYIŞI EKSENİNDE İTALYA’NIN SEÇİM SİSTEMİ REFORMLARI

ITALY’S ELECTION SYSTEM REFORMS IN THE CONTEXT OF SEEKING GOVERNANCE STABILITY

DOI: 10.21492/inuhfd.480560

Cengiz ARIKAN*
Onur ALTUNSU**

Özet

Seçim, günümüz temsili demokrasilerinin vazgeçilmez unsurudur. Halkın adına karar alacak temsilciler seçim yoluyla belirlenir. Temsilcileri belirleme süreci ve ülkedeki iktidar yapısı, tercih edilen seçim sistemine göre farklılaşır. Bu nedenle, diğer hükümet sistemlerinin yanı sıra, iktidarı elde etme ve kullanma bakımından yasama çoğunluğuna sahip olmayı gerektiren parlamenter sistemlerde seçim sistemi çok önemlidir. Son dönemde hükümet istikrarsızlıkları ile anılan İtalya, güçlü ve istikrarlı iktidarlara yaratmak adına bir dizi seçim kanunu reformu yoluna gitmiştir. Reform sürecinin başlangıcından günümüze kadar farklı adlarla anılan dört yasa değişikliği yapılmıştır. Bu değişiklikler; 1993 yılında yapılan Mattarellum, 2005 yılında yapılan Porcellum, 2014 yılında yapılan Italicum ve 2017 yılında yapılan Rosatellum’dur. İtalyan Anayasa Mahkemesinin verdiği iptal kararları da süreç içerisinde etkili olmuştur. İtalyan yasama organı, son iki seçim yasasını (Italicum ve Rosatellum) Anayasa Mahkemesinin verdiği iptal kararlarından sonra yürürlüğe koymak zorunda kalmıştır. Son yirmi beş yılda hukuki ve siyasi etkenler tarafından ivme kazandırılan bu süreçte henüz istenilen sonuca ulaşamamıştır. Bu çalışmada İtalya’da devam eden değişim süreci detaylı olarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seçim, seçim sistemleri, İtalyan seçim sistemi, İtalya’da istikrar arayışları, İtalyan seçim sistemi reformları.

Abstract

Election is an indispensable element of modern-day representative democracies. Representatives who take decisions on behalf the people, are determined by election. The process of determining representatives and the power structure in the country differs according to the preferred electoral system. Therefore, in addition to other government systems, in parliamentary systems that require to have a legislative majority in terms of obtaining and using power, electoral system is considerably significant. Italy, which was recently known for the instability of the government, went on to a series of electoral laws reform in order to create strong and stable powers. From the beginning of the reform process to the present day four amendments have been made with different names. This

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı. (E-Mail: carikan_58@hotmail.com), (Orcid: 0000-0003-2785-3575)

** Ar. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı. (E-Mail: virtuoaltunsu@windowslive.com), (Orcid: 0000-0001-5678-2572).

Makale Gönderilme Tarihi: 08.11.2018
Makale Kabul Tarihi: 28.12.2018

Submitted: 08.11.2018
Accepted: 28.12.2018

amendments are Mattarellum made in 1993, Porcellum made in 2005, Italicum made in 2014 and Rosatellum made in 2017. The annulment decisions of Italian Constitutional Court was effective in this process. The Italian legislative organ had to implement last two election laws (Italicum and Rosatellum) after the annulment decisions of Constitutional Court. This process, accelerated by some legal and political factors in the last twenty-five years, has not been reached the desired result yet. In this study, the ongoing change process in Italy, has been analyzed in detail.

Keywords: Election, election systems, Italy election system, seeking stability of Italy, Italy election system reforms.

GİRİŞ

Demokrasi, sosyal düzenin kurulması ve sürdürülmesine ilişkin alınan kararlarda halkın aktif rol oynadığı yönetim modelidir. Demokrasinin uygulanma tarzı, siyasi tercihlere ve toplumun içinde bulunduğu koşullara göre farklılık gösterir. Tarihsel süreçte görece az nüfuslu bazı toplumlarda halkın kendisine ilişkin karar alma süreçlerine doğrudan katıldığı gözlemlenmiştir. Zamanla artan nüfus karşısında doğrudan katılımın olanaksız hale gelmesiyle birlikte demokrasinin sürdürülebilirliğini sağlayacak yeni prensiplere gereksinim duyulmuştur. Bu noktada halkın adına karar almayı sağlayacak bir mekanizma olarak temsil kurumu gelişmiştir.

Temsili demokraside halk, seçimle belirlediği temsilcileri vasıtasıyla devlet yönetiminde söz sahibi olur. Halkın toplumsal düzeni sağlamaya yönelik faaliyetlerinde önemli bir araç haline gelen seçim, her daim demokrasiye ilişkin tartışmaların gündeminde yer almaktadır. Bu tartışmalar çerçevesinde seçimlerin özgür ortamda ve düzenli aralıklarla yapılması, genel oy, eşit oy, gizli oy ve açık sayım gibi bazı prensiplerin kabul edilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Yine temsilde adalet ve yönetimde istikrar prensiplerine uygun bir seçim sisteminin demokrasiye katkı sağlayacağı ifade edilmektedir. Ancak, her ülke, kendi iç dinamiklerine göre ve bazen de küresel gelişmelerin etkisi altında seçim sistemini belirler.

İtalya'da seçim sistemi de küresel bir faktör olarak göze çarpan iki kutuplu dünya düzeninin etkisi altında biçimlenmiştir. İki kutuplu düzen, bazı partilerin hükümet etme olanağını ortadan kaldırırken bazılarının da yönetime adeta ambargo koymasına yol açmıştır. Bir siyasi partinin yarım asra yakın yönetimde etkin olması, daha da önemlisi başka siyasi aktörlerin yönetimi devralamayacağına ilişkin yaygın kanaat, siyasal sistemin işleyişinde birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir.

İtalyan siyasetinde ortaya çıkan yolsuzluklar, 1993'teki seçim reformunun gerekliliğini ortaya koymuş ve bu tarihten sonra seçim

reformu tartışmaları gündemden hiç düşmemiştir. Farklı seçim sistemleri uygulanmış olsa da istikrarlı yönetimlerin göreve gelmesi halen gerçekleşmesi beklenen bir durumdur. Biz, bu çalışmada İtalya'nın seçim sistemlerini, bunların parti ittifaklarına olan katkısını ve seçim reformlarını -Cumhuriyet dönemiyle sınırlı olmak üzere- analiz etmeyi amaçladık.

I. DEMOKRATİK HAYATIN ZORUNLU UNSURU: SEÇİM

A. Demokrasinin Özü Seçim

İlk kez Antik Yunan döneminin (M.Ö 5. yy) ünlü tarihçisi Herodot tarafından kullanılan demokrasi, etimolojik olarak eski Yunancada demos (halk) ve kratein (yönetmek) sözcüklerinin birleşmesinden oluşur. Demokrasinin tanımlanmasında genellikle Abraham Lincoln'un "halkın halk tarafından, halk için yönetimi" şeklindeki tanımı referans gösterilir. Tanımdan anlaşılacağı üzere, ancak halkın yönetimde söz sahibi olduğu ülkelerde demokrasiden söz edilebilir. Halkın yönetime katılımı, doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleşir¹.

Demokrasinin ilk kez ortaya çıktığı Antik Yunan kent devletlerinde yurttaşlar, Ekklesia adı verilen halk meclisinde yasama faaliyetine doğrudan katılırdı. Kent devletine ilişkin pek çok önemli karar, büyük bir alanda toplanan yurttaşlar (Ekklesia) tarafından alınır. Söz gelimi; savaş ve barışa karar verme, devleti mali yönden denetleme, elçi atama vs. yetkiler de Ekklesia'ya aitti. Danışma organı niteliğindeki Bule (500'ler) Meclisi, yürütme görevini yerine getiren Magistralar ve yargılama yetkisine haiz mahkemeler ise yurttaşların yetkilerini kullandığı Atina'nın diğer kurumsal yapılarındandı².

Atina'da yönetime katılma hakkının münhasıran yurttaşlara verilmesi, demokrasiye ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Çünkü yurttaşlık, günümüzden farklı olarak, siyasi yaşama katılmayı daha dar bir çerçevede mümkün kılmaktaydı. Atina'nın toplam nüfusu 418.000 kişi olmasına karşın, yurttaş sıfatına haiz olanların sayısı 41.700'dü³. Zira kadınlar, çocuklar, köleler ve yabancılar yurttaş statüsünde yer almıyordu. Yabancılar, özgür olmalarına rağmen siyasi haklardan yoksundu. On sekiz

¹ ERDOĞAN, Mustafa: Anayasal Demokrasi, 13. Bası, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017, s. 240.

² NALBANT, Atilla: "Tarihsel Bağlamıyla Demokrasi ve Cumhuriyet Kavramları ya da Atina Demokrasisi ile Roma Cumhuriyetinin İdeolojik ve Kurumsal Yapıları", Argumentum, Yıl: 2, Sayı: 18, Ocak 1992, s. 270-271.

³ NALBANT, s. 269.

yaşını doldurmuş olan erkek yurttaşlar Halk Meclisi'nde söz söyleme hakkı elde ediyordu. Yönetime katılma, modern demokrasinin gereği olan özgürlük ve eşitlik prensiplerine alenen aykırı bir biçimde gerçekleşmekteydi. Buna karşın Atina, demokrasinin tarihi gelişim sürecindeki ilk aşamayı oluşturması ve halkın toplumsal düzeni inşa etmedeki rolü bakımından önemini korumaktadır⁴.

Görüldüğü üzere, Atina'daki yönetim anlayışı, modern demokrasilerden oldukça farklıydı. Bireysel hak ve özgürlükler, nüfusa oranla sınırlı sayıda kimse, yani sadece yurttaşlar için bir anlam ifade etmekteydi. Yurttaş statüsünde olanlar ise karar alma sürecine doğrudan katılım sağlardı. Oysa modern demokrasiler, 19. yüzyıldan itibaren insanların giderek daha özgür ve eşit olduğu bir anlayış çerçevesinde gelişim gösterdi. Özellikle nüfusun artmasıyla "temsil" kavramı ortaya çıktı ve temsilcilerin saptanması için oluşan özgür seçim ortamı demokrasinin temel prensiplerinden birine dönüştü⁵.

B. Seçim Sistemleri

Temsili demokrasinin bir zorunluluk olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, temsilci sıfatını kimlerin nasıl elde edeceği sorusu gündeme gelmiştir. Aslında böyle bir soruya verilecek yanıt, toplumların siyasi tercihleriyle doğrudan ilintili olsa da modern demokrasilerde konuya ilişkin genel bir çerçeve çizmek mümkündür. Demokratik ülkelerde yöneticiler, yurttaşların katıldığı seçimler neticesinde iş başına gelir⁶. Bu anlamda seçim, belirli bir süre için siyasi iktidara muvafakat vermek veya daha önce verilen muvafakati yenilemek ya da verilen muvafakati büsbütün geri çekme fırsatı veren hukuki ve siyasi bir araçtır⁷. Seçim sistemleri ise bir seçimde kullanılan geçerli oyların temsilciliklere

⁴ KIŞLALI, Ahmet Taner: "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce", Amme İdaresi Dergisi, Sayı:17/1, 1984, s. 66-67.

⁵ BIRCH, Anthony H.: The Concepts and Theories of Modern Democracy, 3rd Edition, Routledge, London 2007, s.109; Nüfusun demokrasi üzerindeki değiştirici ve dönüştürücü etkisine en güzel örneklerden biri, İsviçre kantonu olan Schwyz'dır. 1240 tarihinde doğrudan demokrasiyle yönetilmeye başlanan Schwyz, 1848 yılına kadar giderek artan nüfusu 65.000'e ulaştığında bu yönetim sisteminden vazgeçmiştir. Günümüzde halen İsviçre'nin bazı kantonlarındaki yönetime katılma usulü, doğrudan demokrasiye örnek teşkil etmektedir. Bu kantonlardaki en belirgin özellik, nüfusun görece az olmasıdır. Bkz. TEZİÇ, Erdoğan: Anayasa Hukuku, 20. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2009, s. 251.

⁶ ÖZER, Atilla: Anayasa Hukuku, 7. Bası, Gazi Kitabevi, Ankara 2016, s. 259.

⁷ KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer: Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri, AÜHF Yayınları, No: 262, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s. XIII.

dönüştürülmesinde veya yönetilenler adına karar almaya yetkili organların belirlenmesinde kullanılan teknik usullerdir⁸.

Seçmenlerin siyasal yaşama katılma tarzını ve seçimlerin hangi yöntem ve esaslar çerçevesinde gerçekleşeceğini konu edinen seçim sistemleri, temel olarak çoğunluk sistemleri ve nispi temsil sistemleri olarak ikiye ayrılır⁹. Çoğunluk seçim sistemlerinde geçerli oyların çoğunluğunu alan parti veya aday o seçim çevresinde seçimi kazanmış olur. Mantığı ve uygulaması kolay olan bu sistem, “önde bitiren yarışı kazanır” deyiimiyle ifade edilir¹⁰. Çoğunluk seçim sistemleri Cumhurbaşkanlığı, Belediye Başkanlığı ve Muhtarlık gibi tek bir kişinin belirlendiği seçimlerde uygulanabildiği gibi, parlamento seçimlerinde de uygulanabilir. Çoğunluk seçim sistemleri tur sayısına göre tek turlu ve iki turlu olarak yapılabildiği gibi, parlamento seçimlerinde tek isimli ve listeli biçimde de yapılabilir.

Nispi temsil seçim sistemleri ise siyasi partilerin almış oldukları oy oranında temsiline imkân sağlayan seçim sistemlerinin ortak adıdır¹¹. Nispi temsil seçim sistemleri özelliği gereği ancak listeli seçme yöntemi ile uygulanabilir¹². Nispi temsil seçim sistemi, iki veya daha fazla temsilcinin seçildiği seçim çevrelerinde uygulanabildiği gibi, uygulama örneği az da olsa, bütün ülkenin tek bir seçim çevresi olarak değerlendirildiği ulusal düzeyde de uygulanabilir¹³.

Bir ülkenin herhangi bir seçim sistemini kabul etmesinde şüphesiz o ülkenin ekonomik, kültürel ve siyasal yapısı başta olmak üzere birçok etken rol oynar. Günümüze kadar uygulanmış seçim sistemlerinden hangisinin daha ideal olduğu sorusuna verilecek net bir cevap yoktur. Çünkü bu sorunun cevabı daima siyasi tercihlerle ilgilidir¹⁴.

Seçim sistemi tercihlerinin belki de en belirleyici yönü, tercih edilecek sistemin ortaya çıkaracağı sonuçtur. Seçim sistemleri ortaya

⁸ TEZİÇ, s. 285. ATAR, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınları, 8. Bası, Konya 2013, s. 189. GÖZLER, Kemal: Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 8. Bası, Ekin Yayınları, Bursa 2017, s. 315.

⁹ Seçim sistemleri ve uygulama yöntemleri hakkında geniş bilgi için bkz. AYDOĞDU, Yasin: Seçim Sistemleri ve Türkiye, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.

¹⁰ LIJPHART, Arend: Electoral Systems And Party Systems A Study of Twenty Seven Democracies, 1945-1990, Oxford University Press, New York 2006, s. 18

¹¹ TÜRK, Hikmet Sami: “Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, Anayasa Yargısı Dergisi, C. 23, Ankara 2006, s. 84.

¹² GÖZBÜYÜK, Şeref: Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, 19. Bası, Ankara 2013, s. 92.

¹³ Günümüzde İsrail, Hollanda ve Slovakya’da parlamento seçimleri ulusal düzeyde nispi temsil sistemi ile yapılmaktadır. AYDOĞDU, s. 91; GÖZLER, (2017), s. 320.

¹⁴ TEZİÇ, s. 285.

çıkacakları sonuç olarak “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinden birine ağırlık verirler. Çoğunluk seçim sistemleri yönetimde istikrarı öncelerken, nispi temsil seçim sistemleri temsilde adaleti gerçekleştirmeyi önceler. Belki de ideal bir seçim sisteminden bu iki ilkeyi gerçekleştirmesi beklenebilir. Ancak bu iki ilkenin uzlaştırılması pek mümkün değildir. Birbirleriyle zıtlık içeren bu iki ilkenin aynı anda gerçekleştirilebildiği bir seçim sisteminin oluşturulması mümkün değildir¹⁵. Temsilde adalete yaklaştıkça yönetimde istikrardan, yönetimde istikrara yaklaştıkça temsilde adaletten uzaklaşılır.

Bir ülkede bütün siyasi eğilimlerin parlamentoda temsil edilmesi yararlıdır. Ancak yürütmenin parlamento çoğunluğuna dayandığı ve ona karşı sorumlu olarak görev yürüttüğü hükümet sistemlerinde, istikrarlı ve güçlü bir yürütme oluşturacak belli bir parlamento çoğunluğunun da oluşması gerekir. Yukarıda ifade edildiği gibi, çoğunluk seçim sistemleri yönetimde istikrarı doğuran sonuçlar ortaya koyarken, nispi temsil seçim sistemleri temsilde adaleti gerçekleştirmeye yönelik sonuçlar doğurur. Nispi temsil seçim sistemlerinde küçük partilerin parlamentoda temsil edilme şansları daha yüksektir. Bu nedendir ki nispi temsil seçim sistemi, ülkede bulunan siyasi bölünmüşlüğü artıran eğer siyasi bölünmüşlük söz konusu değilse bu defa siyasi bölünmüşlüğü ortaya çıkaran etkiler doğurmaktadır¹⁶. Bu durumda böyle parçalı bir parlamento aritmetiği içerisinde tek başına iktidarı kullanabilecek bir parti çoğunluğu bulmak zorlaşacaktır. Nispi temsil sisteminin bu olumsuz yönünü bir ölçüde hafifletmek için seçim barajı uygulamaları¹⁷ ya da her iki seçim sisteminin özelliklerini taşıyan karma seçim sistemi tercihleri gündeme gelebilir.

¹⁵ TUNCER, Erol: “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği” Anayasa Yargısı Dergisi, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006, C. 23, s. 168; TEZİÇ, s. 317; ZABUNOĞLU, Hamdi Gökçe: Türk Anayasal Düzeninde Siyasal Hak ve Özgürlüklerin Kapsamı ve Sınırları, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s. 100-101.

¹⁶ TEZİÇ, s. 296.

¹⁷ Seçim barajı uygulamalarının, yasama organındaki sandalye dağılımına yapacağı kısa vadeli ve siyasi partiler üzerinde doğuracağı orta ve uzun vadeli etkilerin yanı sıra oy kullanmada seçmen davranışları üzerinde de uzun vadeli etkileri ile siyasal yaşamı etkiledikleri söylenebilir. Bakınız: SABUNCU, Yavuz: “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, Anayasa Yargısı Dergisi, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006, C. 23, s. 191-197; Bu konuda ayrıca bkz. ARIKAN, Cengiz: “Yönetimde İstikrar İlkesinin Gerçekleşmesine Yönelik Bir Araç Olarak Seçim Barajı Uygulamaları”, Legal Hukuk Dergisi, Cilt 15, Sayı: 180, Yıl 2017, s. 5781-5801.

Karma seçim sistemleri genellikle parlamento seçimlerinde çoğunluk sistemiyle nispi temsil sisteminin bazı özelliklerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulur¹⁸. Örneğin Almanya'da, seçmenler iki oy kullanarak seçimlere katılır. Temsilcilerin yarısı dar bölge çoğunluk sistemine göre, diğer yarısı ise geniş seçim çevrelerinde nispi temsil sisteminin esaslarına göre seçilir¹⁹. Türkiye'de de 18 ve 19'uncu dönem TBMM seçimlerinde uygulanan "Çift ve Kontenjan Barajlı Nispi Temsil Sistemi", karma seçim sisteminin bir örneğini oluşturmaktaydı. 1986 yılında Milletvekili Seçim Kanunu'na eklenen "*Kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, geçerli oyların en çoğunu alan siyasi partinin kontenjan adayı, seçim çevresi barajını aşmış olmadığına bakılmaksızın milletvekilliğini kazanmış olur.*" hükmü kontenjan adayları için tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi uygulaması anlamına gelmekteydi²⁰.

II. İTALYA'DA SEÇİM SİSTEMİ REFORMLARININ BAŞLANGICI: MATTARELLUM²¹

A. Siyasal Perspektif Açısından İtalya'yı Seçim Sistemi Reformuna Götüren Nedenler

1. Tarihsel Süreç

İtalya devletinin tarihini, birliğini sağladığı 1861 yılından günümüze kadar liberal rejim (1861-1924), faşist rejim (1924-1946) ve cumhuriyet rejimi (1946-...) olmak üzere üç döneme ayırarak analiz etmek, geleneksel bir tavır haline gelmiştir. Cumhuriyet rejimi de kendi içerisinde I. Cumhuriyet ve II. Cumhuriyet olmak üzere ikiye ayrılır. I. Cumhuriyet Dönemi, 2 Haziran 1946 tarihinde yapılan referandumla başlar ve 1993 yılında yapılan referanduma kadar devam eder. Referandumdan günümüze kadar gelen evre ise II. Cumhuriyet olarak adlandırılır²².

İtalya'da faşist dönemin ardından ülkede rejim tartışma konusu olmuş ve rejimi belirleyecek bir referandum yapılmasına karar verilmiştir.

¹⁸ Karma seçim sistemleri hakkında detaylı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 111 vd.

¹⁹ KABOĞLU, İbrahim: Anayasa Hukuku Dersleri, 11. Bası, Legal Yayınları, İstanbul 2016, s.201; AYDOĞDU, s. 121.

²⁰ TEZİÇ, s. 314.

²¹ 1993 reformunun beraberinde getirdiği karma sistem, 2015 yılında İtalya'nın Cumhurbaşkanı olan ve halen görevde bulunan Sergio Mattarella tarafından tasarlandığı için bu isimle anılır. Bkz. BALDİNİ, Gionfranco / RENWICK, Alan: "Italy Toward (Yet Another) Electoral Reform", Italian Politics, Vol.30, 2014, s. 161.

²² NEWELL, James L.: The Politics of Italy, Cambridge University Press, New York 2010, s. 9.

Referandumda yaklaşık 12 milyon seçmen cumhuriyet, 10 milyon seçmen ise monarşiden yana oy kullanmıştır. Cumhuriyet rejiminde karar kılındığı için yönetimde kendisine yer olmayan kraliyet ailesinin de sürgüne gönderilmesine karar verilmiştir. Aynı tarihte yapılan genel seçimlerin sonunda oluşan meclis, kurucu iktidar vasfıyla yeni bir anayasa taslağı hazırlamıştır. Taslak, kurucu meclis tarafından kabul edilmiş ve geçici devlet başkanı tarafından yayımlanarak 1 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Anayasanın 139'uncu maddesinde Cumhuriyetin değiştirilemeyeceği hükmüne yer verilerek rejim güvence altına alınmıştır²³.

I. Cumhuriyet Dönemi'nde görev yapan hükümetler, çoğunlukla birkaç siyasi partinin birleşiminden oluşan koalisyonlardır. 1942'de kurulan ve tüm koalisyon hükümetlerinde yer alan Hıristiyan Demokrat Parti, dönemin en güçlü partisidir. Görece daha küçük partilerle ittifak yaparak adeta yönetime ambargo koymuştur. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, soğuk savaş döneminin yarattığı iki kutuplu dünya düzenidir. Komünizm tehdidi altında şekillenen süreç²⁴ dolayısıyla Hıristiyan Demokratlar, İtalyan Komünist Partisi'nin tüm ittifak taleplerini reddetmiş ve bu durum Komünist Parti'nin, yöneten partiler arasında yer almaması gerektiğine ilişkin Hıristiyan Demokrat Parti ve küçük partiler arasında adeta zımnî bir anlaşmaya (*conventio ad excludendum*) dönüşmüştür²⁵.

²³ ZARISKI, Raphael: "Part Four: Italy", in Politics in Western Europe, Ed: Mc Donald Hancock v.d., Second Edition, Macmillan Press, London, 1998, s. 331-332; 1948 Anayasasına göre, İtalya, demokratik bir cumhuriyettir (Md.1). Bakanlar Kurulunun yasamaya karşı sorumlu olması (Md.95), meclisten güvenoyu alma zorunluluğu (Md.94) gibi hususlar, ülkede parlamenter sistemin işlediğini gösterir. İtalya, Milletvekili Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere çift meclisli bir parlamentoya sahiptir (Md.55). Milletvekili Meclisi, on ikisi yurtdışı seçim çevresinden olmak üzere toplamda 630 temsilciden oluşur (Md.56). Senatör sayısı ise altısı yurtdışı seçim çevresinden olmak üzere toplam 315'dir (Md.57). Tam metin için bkz. <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/10-İTALYA%20319-354.pdf>. (Erişim Tarihi, 7.11.2018).

²⁴ BALDINI, Gianfranco: "The Different Trajectories of Italian Electoral Reforms", West European Politics, Vol. 34, No. 3, May 2011, s. 646-647.

²⁵ NEWELL, s. 26-27; SARTORI'nin anti-sistem partilere ilişkin tasnifi, İtalyan Komünist Partisi'nin içinde bulunduğu durumu daha net bir biçimde tasvir eder. Anti-sistem partiler; aşırılıkçı, aşırı ve dışlanmış partiler olmak üzere üç gruba ayrılır. Aşırılıkçı partiler, mevcut düzeni yıkmayı ve yerine kendi düzenlerini ikame etmeyi amaç edinir. Aşırı partiler, daha ziyade radikal partilerdir ve mevcut düzene karşı olmadan da varlıklarını sürdürebilirler. Nihayet, dışlanmış partiler ülkede benimsenen değer yargılarına göre oluşan kamuoyunun dışarıda bıraktığı partilerdir. SARTORI, Giovanni:

Söz konusu zımni anlaşma, her ne kadar sistem karşıtı doğasından ötürü İtalyan Komünist Partisi'nin yönetime gelmesini engellese de uzun vadede kamu menfaatlerine zarar vermiştir. Yönetimdeki küçük partilerin görevde kalma süresinin belirsizliği, pek çok sorunun kaynağıdır. Hıristiyan Demokrat Parti'nin ittifak alternatiflerinin bulunması ve partilerin işin doğası gereği iktidarda yer alma eğilimi, ahlaki kaygıların ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Yönetimde kalıcı olma isteği, dönemin koşullarına göre partiler arası pazarlığın salt politik çıkarlar etrafında yapılmasını gerekli kılmış, devletin âli menfaatleri göz ardı edilerek bürokraside yozlaşmaların önü açılmıştır²⁶. Siyasi partilerin kendilerine oy vermeleri karşılığında belli gruplara ayrımcılık yapmaları ve gerçekleştirdikleri etkinlikler dolayısıyla artan giderleri için hukuk-dışı yollara başvurmaları yolsuzluğun spesifik nedenlerindedir. Yolsuzluklara karşı soruşturmalar, 1980 yılının sonlarında başlamış olmasına karşın, daima bireysel düzeyde kalmış, partileri kapsayacak şekilde genişletilmemiştir. Bunun için 1990'lı yılların ilk çeyreğini beklemek gerekmektedir²⁷.

2. Tangentopoli²⁸

Süreç, İtalyan Sosyalist Partisinden (PSI) Mario Chiesa'nın rüşvet aldığı gerekçe gösterilerek 17 Şubat 1992'de tutuklanmasıyla başlamıştır. Chiesa'nın sorgulanması neticesinde aslında büyük partileri de kapsayan geniş bir yolsuzluk ağının olduğu fark edilmiştir. Dönemin savcılarını soruşturmayı genişleterek İtalyan Sosyalist Partisi'nin birçok üyesini gözaltına almışlardır. Bunlar arasında geçmiş dönemlerde Turizm Bakanlığı ve Milan'ın belediye başkanlığını yapmış Carlo Tognoli ve yine Milan'ın eski belediye başkanlarından Paolo Pillitteri de yer almaktaydı.

Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, çev. Ergun Özbudun,, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 94.

²⁶ NEWELL, James L. / BULL, Martin: "Party Organisations and Alliances in Italy in the 1990s: A Revolution of Sorts", West European Politics, Vol: 20, No:1, 1997, s. 82.

²⁷ NEWELL, s. 32.

²⁸ İtalya'da "Temiz Eller" operasyonunu yürüten savcı olan Antonio Di Pietro ülkemizde verdiği bir konferansta Tangentopoli'nin Polis (Kent) ve Tangente (rüşvet, yolsuzluk) kelimelerinden oluştuğunu söyler. Bu kavram dilimize "yolsuzluklar diyarı" olarak çevrilmiştir ve rüşvetin yöneticiler marifetiyle ülke genelinde nasıl yaygın hale geldiğini göstermek için literatürde kullanılan sembol-kavramlardan biri olmuştur. Bkz. Dİ PİETRO, Antonio: "İtalya'da Temiz Eller Operasyonu", İşletme ve Finans Dergisi, Şubat 1995, Cilt:10, Sayı: 107, s. 8.

Akabinde Milan'ın metro sistemindeki rüşvet soruşturmaları, Hıristiyan Demokrat Partisi'ne uzanmıştır²⁹.

1993 yılının başlarında yolsuzluk soruşturmaları küçük partilere de sirayet etmiştir. Dönemin koalisyon hükümetinde yer alan İtalyan Liberal Parti lideri Renato Altissimo ile İtalyan Sosyal Demokrat Parti lideri Carlo Vizzini “Enimont Skandalı” çerçevesinde tutuklanmış ve her ikisi de istifa etmek zorunda kalmışlardır. Benzer şekilde, İtalyan Cumhuriyetçi Parti'nin lideri Giorgio La Malfa da aynı suçlamaların muhatabı olmuş ve görevi bırakmıştır³⁰.

Kamuoyunda yolsuzluk soruşturmalarına konu partilere duyulan güven giderek azalmıştır. Bazı partilerin varlığı son bulmuş, bazı partiler ise kendi içerisinde daha küçük gruplara ayrılmıştır. Söz gelimi, 1948 ile 1994 arası dönemde koalisyon hükümetlerinin en önemli partisi olan Hıristiyan Demokrat Parti, parçalanarak dört gruba ayrılmıştır. Benzer şekilde, İtalyan Sosyalist Parti de lideri Craxi'nin soruşturma kapsamına dâhil edilmesi neticesinde birliğini koruyamamış ve üç gruba ayrılarak dağılmıştır³¹. Soruşturmalar, her şeyden evvel partilere gerçekleşecek yeni katılımların önüne geçmiştir. Partiler seçmen kaybetmenin yanı sıra, yolsuzluktan sağladıkları gelirlerin yerine ikame bir kaynak bulamadıkları için finansal anlamda zor duruma düşmüşlerdir. Öyle ki, İtalyan Sosyal Demokrat Parti, 1993 yılının mart ayında ekonomik yönden çökmüştür³².

B. 1993 Seçim Reformunun (MATTARELLUM) Yürürlüğe Girmesi

İtalya'da bir yandan siyasetçilere yönelik operasyonlara her geçen gün yenisi eklenirken diğer yandan ülkede seçim reformuna ilişkin çalışmalar ivme kazanmıştır. Yasal yönden referanduma gidilmesi hususunda herhangi bir engel yoktur. Zira Anayasa'nın 75'inci maddesi, beş yüz bin seçmenin isteği doğrultusunda bir kanunun kısmen veya tamamen yürürlükten kaldırılması için referanduma gitmeye cevaz vermektedir. İlgili madde, referandum yoluyla kanun ihdasını öngörmemekte, aksine mevcut kanunun yürürlükten kaldırılmasına yönelik bir hüküm getirmektedir.

²⁹ RHODES, Martin: “Tangentopoli - More Than 20 Years On-“, in The Oxford Handbook of Italian Politics, Edited By: Erik Jones, Gianfranco Pasquino, Oxford University Press, United Kingdom 2015, s. 310-311.

³⁰ RHODES, s. 313.

³¹ NEWELL / BULL, s. 90-91.

³² NEWELL / BULL, s. 87.

O halde Anayasaya göre yürürlükte olan nispi temsil sistemi³³ üzerinde referandum vasıtasıyla değişiklik yapmanın iki yolu bulunmaktadır. İlki, nispi temsil sistemini öngören seçim kanununun tamamen yürürlükten kaldırılmasıdır. Bu durumda yeni seçim sistemi zorunlu olarak yasama organı tarafından belirlenecektir. İkincisi ise referandum yoluyla kanunun sadece belli kısımlarının yürürlükten kaldırılarak kalan kısmının yeni bir sisteme yol açmasıdır. İtalya'da Senato seçimlerini düzenleyen kanundaki değişiklik için ikinci yol benimsenmiştir³⁴. Referanduma kadar her ne kadar nispi temsil sisteminden söz edilmiş olsa da tek üyeli seçim bölgelerinden nitelikli çoğunlukla meclise seçilme yöntemi kabul edilmişti. Şöyle ki, 237 tek üyeli seçim çevresinin bulunduğu İtalya'da bir aday % 65 oy oranına ulaşabildiği takdirde doğrudan meclise seçilebiliyordu. Ancak, düzenlemenin yürürlükte kaldığı 44 yıl içerisinde toplam 3000 senatörün yaklaşık 50 tanesi bu yöntemle seçilmişti. Seçilemeyenlerin dağılımı ise nispi temsil sistemine göre yapılmaktaydı. İşte % 65 oranın referandum yoluyla kaldırılması ülkenin seçim sisteminde önemli değişikliklere yol açtı³⁵.

Kanun değişikliği, tam da yolsuzluk soruşturmalarına denk gelen süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Hıristiyan Demokrat Partisi içinde muhalif kimliğiyle tanınan Mario Segni, ülkenin içinde bulunduğu siyasi kargaşadan ve güvensizlik ortamından istifade ederek referandum hareketini başlatmıştır. Bu hareket, sivil toplumun pek çok kesiminden destek görmüştür. Katılım oranının % 77 olduğu referandumda

³³ Nispi temsil sisteminde oylar, çeşitli yöntemler kullanılarak orantılı bir biçimde meclise yansır. Bunlar arasından en büyük artık yöntemi, 1993'e kadar İtalya Milletvekili Meclisi seçimlerinde uygulanmıştır. Oylar seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısına bölündükten sonra, açıkta kalan milletvekillikleri en büyük bakiyelere sahip olan partilere verilir. En yüksek ortalama veya D'Hondt sistemi ise 1993'e kadar İtalya'daki Senato seçimlerinde uygulanmıştır. Partilerin aldığı oylar sırasıyla 1,2,3,4'e vs. bölünerek çıkarılan milletvekili sayısına ulaşmaya kadar bölünür. Daha sonra büyükten küçüğe doğru sıralanarak her partiden çıkarılacak milletvekili sayısı bulunur. Bkz. SARTORI, s. 21.

³⁴ NEWELL, s. 33.

³⁵ GIANNETTI, Daniela / GROFMAN, Bernard: "Introduction: Long-Run Consequences of Electoral Rules Change: Comparing Italy and Japan", Ed. Daniela Giannetti, Bernard Grofman, in *A Natural Experiment on Electoral Law Reform Evaluating the Long Run Consequences of 1990s Electoral Reform in Italy and Japan*, Springer, New York 2011, s. 3; DONOVAN, Mark: "The Politics of Electoral Reform in Italy", *International Political Science Review*, Vol.16, No.1, 1995, s. 57; FUSARO, Carlo: "Party System Developments and Electoral Legislation in Italy (1948-2009)", *Bulletin of Italian Politics*, Vol. 1, No. 1, 2009, s. 53.

seçmenlerin % 82'si seçim kanunundaki değişikliği onaylamıştır. Böylece İtalya'da 1948 yılından beri uygulanan nispi temsil sistemine son verilerek karma sisteme geçilmiştir³⁶.

Sistemin “karma” niteliği, Senatodaki sandalye sayısının % 75'inin dar bölge çoğunluk sistemine göre, kalan % 25'inin ise nispi temsil sistemine göre seçilecek olmasından ileri gelmektedir. Referandumun ardından uygulamaya konulan “karma sistem”, çoğunlukçu anlayış temelinde kurgulanmıştır³⁷ ve aslında Cumhuriyet Dönemi içerisinde yeni bir başlangıç ifade etmektedir. I. Cumhuriyet dönemi boyunca uygulanan nispi temsil sisteminin yerini kısmen de olsa çoğunluk sistemine bırakması, İtalyan siyasetinde köklü bir değişikliğe yol açmanın yanı sıra meydana gelecek bir dizi reformun da habercisi olmuştur³⁸.

Bu noktada referandumun sadece Senato seçimlerine ilişkin değişiklikleri içerdiğini tekrar hatırlatmak gerekir. Reformcular, Senato ile Milletvekili Meclisi'nin birbirine denk³⁹ yasama kurumları olduğunun bilincindeydi. Nitekim herhangi bir kanun her iki meclisten de geçmek koşuluyla geçerli addedilebilirdi. Daha da önemlisi, biri, diğerinden gelen kanun tekliflerini veto etme hakkına sahipti. Dolayısıyla bu iki kurum arasındaki dengenin gözetilmesi bakımından benzer seçim sistemlerine sahip olmaları elzemdi. Neticede reformcular, Senato seçimlerine ilişkin referandum kararının, Milletvekili Meclisi'ni kendiliğinden değişiklik yapmaya zorlayacağı düşüncesiyle hareket etmiştir. Ayrıca, referandumun getireceği seçim sistemi, yolsuzluklara karşı gösterilen tepkiyi sembolize etmesi açısından önem arz eder⁴⁰. Süreç, reformcuların öngördüğü gibi ilerlemiştir. Senato ile ilgili referandum kararının ardından aynı yılın

³⁶ MASSETTI, Emanuele: “Electoral Reform in Italy: From PR to Mixed System and (Almost) Back Again”, Representation, Vol: 42, No: 3, 2006, s. 261.

³⁷ CHIARAMONTE, Alessandro: “The Unfinished Story of Electoral Reforms in Italy”, Contemporary Italian Politics, Vol: 7, No:1, 2015, s. 12.

³⁸ FABBRINI, Sergio: “The Transformation of Italian Democracy”, Bulletin of Italian Politics, Vol. 1, No. 1, 2009, s. 31.

³⁹ Lijphart, çift meclisli parlamentoları simetrik ve asimetrik olarak tasnif eder. Simetrik meclisler, sahip oldukları anayasal yetkiler ve seçim yöntemleri bakımından birbirine oldukça benzer. Meclisler arasında bağımlılık ilişkisi yoktur. Her biri eşit yetkilerle donatılmış olup doğrudan halk tarafından seçilir. Asimetrik meclislerde ise bir meclis diğeri üzerinde denetim yetkisine haizdir ve genellikle üyeleri atanma yoluyla ya da alt meclisler tarafından belirlenir. Bu bakımdan İtalya, simetrik meclislerin varlığını güvence altına alan bir anayasaya sahiptir. Bkz. LIJPHART, Arend: Demokrasi Modelleri, çev. Güneş Ayas / Utku Umut Bulsun, İthaki Yayınları, İstanbul 2014, s. 243-244.

⁴⁰ NEWELL, s. 33-34.

Ağustos ayında Milletvekili Meclisi seçimlerine ilişkin bir dizi değişiklik içeren kanun teklifi kabul edilmiştir. Genel olarak karma sisteme uygun bir içeriğe sahip olan kanun teklifi, iki meclis arasında birtakım farklılıkları da beraberinde getirmiştir⁴¹.

Senato üyeliği belirlenirken, ülke 20 seçim bölgesine ayrılmıştır. Her bir seçim bölgesi de kendi içerisinde yalnızca bir milletvekilinin temsil hakkını elde edeceği seçim çevrelerine bölünmüştür. Bu düzenlemeye göre, seçmenler tek bir aday için oy kullanır ve en çok oyu alan aday seçimi kazanır. Basit (nispi) çoğunluk olarak da adlandırılan bu sistem, literatürde “önde bitiren yarışı kazanır” anlamına gelen “*first past the post*”⁴² olarak bilinir. Böylece, Senatodaki toplam sandalye sayısının %75’i belirlenmiş olur. Sandalye sayısının % 25’lik kısmı, kalan oyların bölgesel düzeyde d’Hondt usulüne göre dağıtılmasıyla belirlenir⁴³.

Milletvekili Meclisinde de karma sistem aynı şekilde düzenlenmiştir. Ancak, Senato’dan farklı olarak, her seçmen biri tek üyeli seçim bölgesindeki adaya, diğeri ise nispi temsil sisteminin uygulandığı parti listesine verilmek üzere iki oy kullanacaktır. Ayrıca, Senato için tek üyeli seçim çevrelerinde bağımsız adayın olmasına yasal bir engel bulunmazken, Milletvekili Meclisi seçimlerinde adayın mutlaka bir parti adına aday olması gerekmektedir⁴⁴.

C. İki Kutuplu Siyasal Sistemin Kurulması

Soğuk savaş döneminin sona ermesi, İtalya’da alternatif parti arayışlarını gündeme getirmiş ve Tangentopoli’nin ardından faaliyetlerine son veren İtalyan Komünist Partisi’nin yerini Sol Demokratik Parti almıştır. Tek kutuplu düzenin koşulları ortadan kalkmış, seçmenlerin tercih edebileceği siyasi alternatifler artmıştır. Sartori’nin deyiimiyle, “anti-sistem partisi” yerine kamuoyunun kabul ettiği yeni bir parti İtalyan siyasetine girmiştir⁴⁵.

⁴¹ KATZ, Richard S.: “Electoral Reform and The Transformation of Party Politics in Italy”, Party Politics, Vol: 2, No: 1, 1996, s. 31.

⁴² LIJPHART, s. 175.

⁴³ KATZ, s. 33; Temsilcilerin büyük oranda dar bölge seçim sistemine göre belirlendiği İtalya’da rekabet ortamının çok sayıda aday arasında geçmesi, basit çoğunluk sisteminin tercih edildiği anlamına gelir. Bu sisteme göre, % 50’nin altında oya sahip olan bir kimse, diğerlerinden fazla oy almak koşuluyla temsil hakkını elde edecektir. Bkz. KATZ, s. 39.

⁴⁴ Nispi temsil sistemine ilişkin dağılımın detaylı dağılımı için de bkz. KATZ, s. 35.

⁴⁵ PASQUINO, Gianfranco / VALBRUZZI, Marco: “The Impact of the 2013 General Election on the Italian Political System: The End of Bipolarism?”, Journal of Modern Italian Studies, Vol.20, No.4, 2015, s. 440.

İtalyan hukuk sisteminde gerçekleşen 1993 reformu ve Milletvekili Meclisi seçimlerine ilişkin değişiklikler, iki kutuplu siyasal yaşamı teşvik etmiştir. Tek başına herhangi bir etkinliği bulunmayan küçük partiler, koalisyonlar içerisinde oldukça önemli hale gelmiştir. Zira 1993 reformu sonunda gerek dağılan eski partiler gerekse kurulan yeni partiler arasında seçimi tek başına kazanacak güçte bir parti bulunmamaktaydı. Özellikle dar bölge çoğunluk sistemi 1994, 1996 ve 2001 seçimlerinde partileri ittifak arayışlarına yöneltmiştir. Bu bakımdan Mattarellum'un seçim öncesi ittifak kurumunun gelişmesinde önemli rol oynadığını belirtmek gerekir⁴⁶.

İki kutuplu siyasal yaşamın ortaya çıkmasında bir diğer önemli faktör, seçmen iradesinin üçüncü bir siyasi oluşumun mecliste temsiline geçit vermemesiydi. Seçmenler, dar bölge çoğunluk sisteminin gereği olarak adayların büyük çoğunluğunu yakından tanıma fırsatı bulduklarından, tercihlerini mümkün olduğunca mecliste temsil edilme olasılığı yüksek partilerin adaylarından yana kullanırlar. Öyle ki sevmedikleri aday olduğu takdirde, güçlü gördükleri diğer adaya oy verme eğilimi içerisine girerler. Böylece iki kutuplu bir sistemin ortaya çıkmasına vesile olurlar ve bu durum üçüncü bir partinin mecliste temsil edilmesini güçleştirir⁴⁷.

III. 2005 SEÇİM REFORMU: *PORCELLUM*

A. Genel Olarak

Mattarellum, yürürlüğe girdiği andan itibaren 1994, 1996 ve 2001 seçimlerinde uygulanmıştır. Buna karşın Berlusconi hükümeti, tamamen siyasi saiklerle seçim kanununda değişiklik yapmak istemiştir. Zira yapılan analizlerde tek üyeli seçim çevrelerinde merkez solun görece daha yüksek oy aldığı ve dolayısıyla iktidar aleyhine sonuç yarattığına karar verilmiştir. Bunun üzerine Porcellum kabul edilmiştir⁴⁸.

Parlamentonun her iki kanadını ilgilendiren reformda tek üyeli seçim çevrelerinin yerini nispi sisteme dayalı çok üyeli seçim çevreleri almıştır. Partiler artık tek aday yerine adaylardan oluşan bir liste ile seçime girecektir. Ancak, Senato ve Milletvekili Meclisi seçimlerinde bazı özel bölgeler değişiklikten bağımsız tutulmuştur. Senato seçimlerinde altı özel bölgede ve nüfusun azlığından dolayı Val D'Aosta bölgesinde partiler yalnızca bir milletvekilini aday göstermeye devam edecektir.

⁴⁶ CHIARAMONTE, s. 13.

⁴⁷ LIJPHART, Demokrasi Modelleri, s.200.

⁴⁸ REGALIA, Marta: "Electoral Reform as an Engine Party System Change in Italy", South European Society and Politics, Vol:23, No:1, 2018, s. 83.

Benzer şekilde, Milletvekili Meclisi için yapılacak seçimlerde Val D'Aosta'nın yanı sıra yurtdışında yaşayan İtalyanlar da tek üyeli seçim bölgesinde demokratik haklarını kullanacaklardır⁴⁹.

Partiler, seçim yarışını tek başlarına veya bir seçim ittifakının içerisinde sürdürebilecektir. Kurulan ittifaklar tıpkı bir parti gibi hareket etme yükümlülüğü altına girer. Seçim ittifakı, kendisini oluşturan tüm partilerin üzerinde uzlaştığı bir manifesto hazırlar ve tek bir liderle seçime girer. Buna karşın, partiler ortak bir liste etrafında uzlaşmak zorunda değildir. Her parti kendi aday listesiyle seçimlere katılmakta özgürdür. Seçim kanunu, her iki olasılığı da gözeterek parlamentonun iki kanadı için farklı hükümlere yer vermiştir⁵⁰.

Parlamentolar arasında her şeyden evvel seçim barajına ilişkin farklılıklar bulunmaktadır. Milletvekili Meclisi seçimlerinde ulusal düzeyde baraj sistemi uygulanır. İttifaklar % 10, bağımsız partiler % 4 ve ittifak içerisinde yer alan partiler ise % 2 nispetinde oy almak koşuluyla temsil edilme hakkını haizdir. Herhangi bir ittifakın içerisinde yer almakla birlikte % 2 barajını aşamayan partiler arasında en çok oy alan parti de mecliste temsil edilir. Eğer ittifak kendisi için öngörülen %10 barajını aşamazsa, partilerin bağımsız olarak seçime girdiği varsayılır ve ancak % 4 barajını aşan partiler meclise girme hakkını elde eder⁵¹.

Senato seçimlerinde ise ulusal değil bölgesel seçim barajı uygulanır. Nitekim Anayasa'nın 57'nci maddesi de senato seçimlerinin bölge esasına göre yapılması gerektiğini hüküm altına alır. Ülke, yirmi farklı seçim bölgesine ayrılır. Senatoda temsil hakkını elde edebilmek için ittifaklar % 20, bağımsız partiler % 8 ve ittifak içerisinde seçime giren partiler % 3 nispetinde oy almak zorundadır⁵².

B. Reformun Önemli Yanları

Nispi temsil sisteminde partiler, normal koşullar altında her seçim çevresi için ayrı bir liste hazırlar ve her bir liste de farklı adaylardan

⁴⁹ MASSETTI, s. 264, Ayrıca bkz. dipnot(9); Seçim çevreleri nüfus açısından ve dolayısıyla temsilciler bakımından farklılık arz etmektedir. Senato seçimlerinde en fazla nüfusa sahip Lombardiya 47 milletvekili ile temsil edilirken Lazio 27, Sicilya 26, Liguria 8, Basilicata 7 vs. senatöre sahiptir. Milletvekili Meclisine ise en geniş katılım 44 temsilci ile Puglia bölgesinden olup Lombardy II 43, Lombardy I 40, Lazio I 40, Toskana 38, Basilicata 6, Molise 3 vs. milletvekili ile katılım sağlamaktadır. Bkz. PASQUINO, Giafranco: "Tricks and Treats: The 2005 Italian Electoral Law and Its Consequences", South European Society & Politics, Vol.12, No.1, 2007, s. 82.

⁵⁰ MASSETTI, s. 264.

⁵¹ NEWELL, s. 227.

⁵² MASSETTI, s.264-266; CHIARAMONTE, s. 16.

oluşur. Oysa 2005 yılında yapılan seçim reformu, adayların Milletvekili Meclisi seçimlerinde birden fazla listede yer almalarına olanak sağlamıştır. Söz gelimi, Berlusconi, tüm seçim çevrelerinde liste başı olarak seçime katılmıştır. Diğer parti liderleri de bu fırsatı değerlendirmiş ve birden fazla seçim listesinde yer almışlardır⁵³.

Reformun belki de en önemli özelliği, görece daha fazla oranda oy alan parti ya da partiler ittifakını ödüllendirmesidir. Yönetimde istikrarı sağlamak adına temsilde adalet ilkesini çok önemli ölçüde öteleyen bu düzenlemeye göre, Milletvekili Meclisi seçimlerinde “ulusal düzeyde” en çok oyu alan parti ya da ittifakın sandalye sayısı 340’a tamamlanır. Kalan sandalye sayısı, yine nispi temsile göre dağıtılır. “Çoğunluk primi”⁵⁴ olarak ifade edilen bu düzenleme, en çok oyu almış olan parti ya da partiler ittifakını almış olduğu oy oranının üzerinde temsil ile ödüllendirmektedir. Böylece en çok oyu alan parti veya partiler ittifakı 630 milletvekilinden oluşan mecliste minimum 340 sandalye sayısına sahip olarak çoğunluğu elde etmiş olur. Senato seçimlerinde ise “prim” sistemi bölgesel düzeyde işler. Seçim bölgesinde en çok oyu alan partinin temsilci sayısı, o bölge için tahsis edilmiş sandalye sayısının % 55’ine tamamlanır. Kalan sandalye sayısı, nispi temsil sistemine göre dağıtılır⁵⁵. Prim sisteminin işlevi şöyle tanımlanabilir: Basit çoğunluğu salt çoğunluğa dönüştürmeye muktedir sistem.

Ayrıca 2005 reformunda ittifaklar için belirlenen baraj, henüz seçim yapılmadan önce partilerin ittifak arayışı içerisine girmelerine neden olmaktadır. Çoğunluk priminin avantajını kullanmak isteyen partiler deyim yerindeyse her türlü fedakârlığı yapmaya hazır duruma gelmektedir. 2006, 2008, 2013 seçimlerinde sağ ve sol kesimde yapılan ittifaklar bu durumun göstergesidir. Partiler arası işbirliği neticesinde ortak bir manifestoyla ittifaka liderlik edecek kişi ve temel prensipler belirlenir. İttifaka dâhil olma, özellikle ideolojik bakımdan birbiriyle ters düşmeyen partiler açısından son derece avantajlı görünmektedir. Her şeyden evvel, mecliste tek başına temsil hakkı elde edemeyecek küçük partiler, bir ittifakın içerisinde siyasi yaşamı yönlendirme fırsatı

⁵³ PASQUINO, “Tricks and Treats”, s. 88.

⁵⁴ Çoğunluk priminin amacı, mutlak çoğunluğu temin etmek veya güçlendirmektir. 1962’ye kadar Arjantin’de uygulanan Saenz Pena sistemine göre; sandalyelerin 2/3’si en çok oyu alan partiye, 1/3’ü ise en çok oyu alan ikinci partiye verilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. SARTORI, s. 18-20.

⁵⁵ MASSETTI, s. 264-266; Newell, s. 227-228; Çoğunluk priminin farklı ülkelerdeki uygulamaları için bkz. BEDOCK, Camille / SAUGER, Nicolas: “Electoral Systems with a Majority Bonus as Unconventional Bonus”, Representation, Vol:50, No: 1, 2014.

bulabilecektir. Küçük partiler için seçim barajı sorunu ortadan kalkarken, büyük partiler de iktidara gelme şansını artıracaktır⁵⁶.

Nihayet, gerçekleştirilen seçim reformunda kapalı liste usulü tercih edilmiştir. Kapalı liste usulünde seçmenler oylarını münhasıran tercih ettikleri adaylara değil partiye vermektedir. Ayrıca, kapalı liste usulü parti liderlerine adeta “atama” yetkisi bahşederek onlara demokratik eğilimlerin dışında bir güç vermiştir. Parti liderleri mecliste görmek istedikleri milletvekillerini ön sıralara yazarak, onların seçilme şansını artırmaktadır. Bu yönüyle anti-demokratik bir görünüm sergileyen reform, ayrıca seçimlerden kısa bir süre önce onaylandığı için de eleştirilmiştir⁵⁷.

IV. İTALYAN ANAYASA MAHKEMESİ'NİN İPTAL KARARLARI DOĞRULTUSUNDA ŞEKİLLENEN SEÇİM SİSTEMİ

A. İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin 2014 Tarihli İptal Kararı

1993 ve 2005 tarihli seçim reformları, iki kutuplu siyasal düzeni teşvik etmekteydi. 2013 seçimlerine kadar İtalyan siyaseti, sağ ve sol ittifakların çekişmesine sahne oluyordu. Ancak, 2013 yılının şubat ayında yapılan seçim sonuçları, ittifakların yanı sıra üçüncü bir partinin de siyasi rekabetteki varlığını tescil etti. Beş Yıldız Hareketi, seçimlerde oldukça önemli bir başarı elde etmiş ve siyasal sisteme yön veren partiler arasında yerini almıştı. Asıl önemli olan, ittifaklardan herhangi birine katılmayı reddetmesi ve bağımsız bir parti olarak varlığını sürdürmesiydi⁵⁸.

2013 seçim sonuçlarına göre, ittifakların her biri (Demokrat Partinin başı çektiği sol ittifak ve Forza İtalya'nın başı çektiği sağ ittifak) ve Beş Yıldız Hareketi % 25'in üzerinde oy almıştı. Çok az bir farkla seçimi kazansa dahi, en çok oyu alan çoğunluğu da elde etmekteydi. Nitekim sol ittifak % 29 oy oranına sahip olmasına karşın, seçime katılanlar arasındaki en yüksek oyu aldığı için çoğunluğa hak kazanmıştı. Böylece Milletvekili Meclisi'ndeki temsil oranı çoğunluk primi dolayısıyla bir anda yaklaşık % 54'e ulaşmıştı. Bu nedenle 2013 seçimleri, prim sisteminin sakıncalarını göstermesi bakımından özel bir öneme sahipti⁵⁹.

⁵⁶ CHİARAMONTE, s. 16.

⁵⁷ PASQUINO, “Tricks and Treats”, s. 83.

⁵⁸ PASQUINO, Gianfranco: “The 2013 Elections and The Italian Political System”, Journal of Modern Italian Studies, Vol.19, No. 4,2014, s. 432.

⁵⁹ BALDINI / RENWICK, s. 163.

Anayasa Mahkemesi, içerisinde “çoğunluk primi” olarak bilinen hükmün de yer aldığı seçim reformunun birçok maddesini iptal etti. Mahkemeye göre, çoğunluk priminin varlığı, ilgili seçim kanunu maddesinin iptali için tek başına yeterli bir neden teşkil etmiyordu. Anayasaya aykırı olan husus, ilgili kanun maddesinin çoğunluk primini elde edecek parti ya da partiler ittifakının seçimlerde alması gereken minimum oy oranını belirlememiş olmasıydı. Mahkemeye göre, çoğunluk primine hak kazanmanın ön koşulu, yasamanın belirleyeceği asgari oy sınırına ulaşmak olmalıydı⁶⁰.

İtalyan Anayasası'nın 48'inci maddesi, modern anayasaların demokratik niteliğine ilişkin en önemli göstergelerinden birisi olan “oyların eşitliği” prensibine yer vermektedir. Eşit oy ya da oyların eşitliği prensibi, her bireyin yalnızca tek bir oy hakkına sahip olmasından daha fazla anlam içeriğine sahiptir. Bireylerin kullandıkları oyların etki derecesi de eşitlik prensibinin bir gereği olarak kabul edilir. Nitekim İtalyan Anayasa Mahkemesi, çoğunluk primine ilişkin kararında; prime hak kazanan listeye verilen oyların diğerlerine nazaran çok daha fazla etkiye ve dolayısıyla eşitliğe aykırı olduğuna karar vermiştir⁶¹.

B. İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin 2014 Tarihli İptal Kararı Doğrultusunda İhdas Edilen Seçim Kanunu: “ITALICUM”

İtalyan Parlamentosu, Anayasa Mahkemesi'nin kararını dikkate alarak 4 Mayıs 2015 tarihinde yeni bir seçim kanununu kabul etmiştir. *Italicum* adıyla bilinen bu kanun, 1 Temmuz 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. *Italicum*, çoğunluk primine ilişkin yeni bir düzenleme kapsamında iki turlu seçim sistemini getirmiş ve sadece Milletvekili Meclisi seçimlerine uygulanmıştır. Bundan böyle en çok oyu alan parti ya da partiler ittifakının çoğunluk primine hak kazanabilmesi için minimum % 40 oy oranına ulaşması gerekmektedir. Aday listeleri çoğunluk primiiyle birlikte yaklaşık % 54 oy oranını elde edecekleri için, prim de maksimum % 14 seviyelerinde olacaktır⁶².

Eğer aday listeleri % 40 seviyesine ulaşamazsa, en çok oyu alan iki liste arasında yapılacak seçimi kazanan, meclisteki 340 sandalyenin de sahibi olacaktır. Kalan sandalye sayısı ise ilk tur seçimlerinde % 3 barajını

⁶⁰ CHIARAMONTE, s. 23; PASQUINO / VALBRUZZI, s. 449.

⁶¹ SCHEFOLD, Dian: “Constitutional Reform and Constitutional Unity”, Italian Law Journal, Special Issue: The 2016 Italian Constitutional Referendum: Origins, Stakes, Outcome, Ed: Paolo Passaglia, 2017, s. 152.

⁶² D'ALIMONTE, Roberto: “The New Italian Electoral System: Majority-Assuring But Minority-Friendly”, Contemporary Italian Politics, Vol: 7, No: 3, 2015, s. 287.

geçenler arasında dağıtılacaktır. Böylece Italicum, her koşulda mecliste çoğunluğu sağlayacak şekilde kurgulanmıştır. Ayrıca bu sistem azınlıkta kalan partilerin her zaman mecliste temsilini temin eden bir sistemdir. Çünkü tek bir aday listesinin % 55 ve daha düşük oy oranına sahip olması halinde, kalan 278 sandalye diğer aday listeleri arasında paylaştırılacaktır. 12 sandalye ise yurt-dışında oluşturulacak seçim çevresinde paylaştırılacaktır. Bu nedenle Italicum “çoğunluğu güvence altına alan, ama azınlığa düşman olmayan” bir sistem olarak tanımlanır⁶³.

Italicum'un Milletvekili Meclisi seçimlerine özgü düzenlemeler içermesi, parlamentonun her iki kanadının farklı seçim yöntemlerine bağlı olarak şekillenmesine yol açmıştır. Meclisteki temsilciler, iki-turlu ve çoğunluğu temin eden bir seçim sistemine uygun olarak seçilirken, Senatodaki temsilciler tek-turlu ve nispi temsil sistemi esasına göre seçilmiştir⁶⁴.

C. 2017 Tarihli İtalyan Anayasa Mahkemesi Kararı ve İtalya'daki Seçim Sisteminin Nihai Görünümü: “ROSATELLUM”

Yukarıda görüldüğü üzere, I. Cumhuriyet döneminde nispi temsil seçim sistemi uygulanırken sonraki dönemde birçok değişikliğe uğramıştır. İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin sahip olduğu anayasaya uygunluk denetimi yetkisi, bir yandan yasama sürecinin seyrini belirleyici bir etkiye sahipken diğer yandan yasama sürecini tümüyle işlevsiz kılabilmek potansiyeli taşımaktadır. Verilen iptal kararları neticesinde şekillenen İtalyan seçim sistemi, yasa koyucuları belli yönde hareket etmeye zorlarken anayasa yargısının siyasal düzenin biçimlenmesindeki önemini de bir kez daha ortaya koymuştur.

İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin verdiği iptal kararı, Italicum ile yürürlüğe giren ve yeterli çoğunluğun (% 40) elde edilememesi halinde seçimin ikinci tura kalacağına yönelik hükme ilişkindir. 2016'da yapılan referandumdan olumsuz yönde oy çıkmasının ardından İtalyan Anayasa Mahkemesi söz konusu hükmü iptal etmiş, böylece her koşulda çoğunluğu sağlayacak ve görece daha istikrarlı kararlar alınmasına yol açacak sistem devre dışı bırakılmıştır. Çoğunluk primi devam etmekle birlikte, gerçekleşmesi zor bir uygulamaya dönüşmüştür. Zira İtalyan siyasetindeki parçalı yapı, bir partinin tek başına iktidara gelmesini zora sokmaktadır.

⁶³ D'ALIMONTE, s. 287.

⁶⁴ CHIARAMONTE, Alessandro / D'ALIMONTE, Roberto: “The New Italian Electoral System and Its Effects on Strategic Coordination and Disproportionality”, Italian Political Science, Vol:13, Issue:1, May 2018, s. 9.

Yapılan seçimde % 40 çoğunluğu elde eden parti primle ödüllendirilecek; aksi takdirde, seçim ikinci tura kalmaksızın alınan oy oranında milletvekili dağılımı yapılacaktır⁶⁵.

İptal kararı, seçimlerin ikinci tura bırakılma usulünü doğrudan hedef alan bir gerekçelendirme içermemektedir. Kararın gerekçesinde, çoğunluğu sağlama pahasına anayasadaki temel prensiplerin göz ardı edilmesi vardır. İlk turda % 40'ın altında oy alan bir liste, % 3 barajını aşmak koşuluyla ikinci tura kalarak seçimleri kazanabilir ve mecliste % 54 oranında temsil edilebilir. Söz gelimi, seçimde % 10 oy oranına sahip olan bir liste, % 39 oran elde eden bir başka listeyle ikinci tura kalabilir ve nihayet seçimleri kazanarak % 54 temsil oranına ulaşabilir. Böyle bir sonuç anayasa ile güvence altına alınan orantılılık prensibine aykırılık teşkil edecektir⁶⁶.

İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin son iptal kararı bir kez daha parlamentoyu yeni bir seçim kanunu yapmaya sevk etmiş ve "*Rosatellum*" yürürlüğe konmuştur. Buna göre, yeniden karma sisteme dönülmüş; ancak, bu kez nispi temsil sistemi ağırlıklı bir seçim reformu yapılmıştır. Parlamentonun her iki kanadında da sandalye sayısının % 37'si basit çoğunluk sistemiyle, % 63'ü ise nispi temsil sistemine göre belirlenecektir. Buna karşın seçim barajı, Milletvekili Meclisi ve Senato için farklılık arz etmektedir. Etnik azınlıkları temsil edenler istisna olmak üzere, partiler için ulusal düzeyde % 3 baraj uygulanacaktır. Ayrıca bir parti nispi temsil sisteminin uygulandığı yerlerde Senato'ya temsilci göndermek istiyorsa bölgesel düzeyde % 20 oy oranına ulaşmak zorundadır. İttifaklar için nispi temsil sisteminin uygulandığı seçim çevrelerinde ulusal düzeyde uygulanan baraj % 10 olup ittifak içerisindeki partilerden birinin en az % 3 oy oranına ulaşması gerekmektedir ve ulusal düzeyde %1 oranın altında oy alanlar ittifaka ilişkin hesaplamaya dâhil edilmeyecektir⁶⁷.

⁶⁵ CHIARAMONTE / D'ALIMONTE, "The New Italian Electoral System", s. 10.

⁶⁶ BARAGGIA, Antonia / VANONİ, Luca Pietro: "The Italian Electoral Law Saga: Judicial Activism or Judicial Subsidiarity?", Sant'anna Legal Studies, Stals Research Paper, 2/2017, s.12; SCHEFOLD, s.153.

⁶⁷ Konuya ilişkin daha fazla ayrıntı için bkz. CHIARAMONTE / D'ALIMONTE, s.10 vd; REGALIA, s.84.

SONUÇ

İtalya'da seçim sistemine yönelik tartışmalarda bölünmüş siyasi yapının varlığı belirleyici bir rol oynamaktadır. Son yıllarda ülke yönetiminde istikrarı sağlama adına gerçekleştirilen reformların anayasaya aykırılığının tespiti üzerine yasa koyucu yeni seçim sistemlerine ilişkin düzenlemeleri yürürlüğe koymak durumunda kalmıştır. Bununla birlikte İtalya arzu ettiği hükümet istikrarına ulaşabilmiş değildir. İtalya ile ilgili şu veriler durumu özetlemektedir: Son 72 yılda İtalya'da 64 hükümet kurulmuş, son 10 yılda 6 başbakan değişmiştir.

Özellikle üçüncü bir partinin de siyasi yaşamda aktif rol üstlenmesiyle birlikte iki kutuplu düzen bütünüyle sona ermiş ve parlamenter sistem içerisinde yapılacak düzenlemelerin ittifak olasılığını artırdığı anlaşılmıştır. Nitekim birbirine yakın güçte üç siyasi oluşumun iktidarı ele geçirmesi ancak partiler arası ittifakla mümkündür.

Yukarıda ifade edilen reformlar, sürekli olarak partilerin ittifak yapmasını teşvik edici olduğundan istikrarı sağlama konusunda yetersizdir. Parti ittifakları, tek partiye göre daha kırılabilir bir yapıdadır. Her ne kadar ideolojik yakınlık olsa da ülkeyi ilgilendiren önemli konularda partilerin görüş ayrılığına düşmesi, yönetimin sürekliliğini etkilemektedir.

İtalya'da yönetimde istikrarın sağlanması için seçim sistemlerinde yapılan değişikliklerin yeterli olmayacağı ve istikrarlı bir yürütme için daha köklü değişikliklerin yapılması gerektiği görüşü dile getirilmektedir. Nitekim Berlusconi, seçim sistemindeki değişikliklerin istikrarı getirmeyeceğini düşündüğü için, hükümet sisteminin yeniden gözden geçirilmesini savunmakta ve başkanlık ya da yarı başkanlık hükümet sistemine geçilmesi gerektiğini ifade etmektedir⁶⁸. Hükümet sistemine ilişkin köklü bir değişikliğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmez ancak, istikrar arayışı içerisinde seçim sistemi tercihlerine ilişkin arayışlar devam edecek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- ARIKAN, Cengiz: "Yönetimde İstikrar İlkesinin Gerçekleşmesine Yönelik Bir Araç Olarak Seçim Barajı Uygulamaları", Legal Hukuk Dergisi, Cilt 15, Sayı: 180, Yıl: 2017, ss. 5781-5801.
- ATAR, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınları, 8. Baskı, Konya 2013.
- AYDOĞDU, Yasin: Seçim Sistemleri ve Türkiye, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.

⁶⁸ <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/sistem-kurbani-italya-istikrara-hasret/1080974>. (Erişim, 18.10.2018)

- BALDINI, Gianfranco: "The Different Trajectories of Italian Electoral Reforms", *West European Politics*, Vol. 34, No. 3, May 2011, ss. 644-663.
- BALDİNİ, Gionfranco / RENWICK, Alan: "Italy Toward (Yet Another) Electoral Reform", *Italian Politics*, Vol.30, 2014, ss. 160-178.
- BARAGGIA, Antonia / VANONİ Luca Pietro: "The Italian Electoral Law Saga: Judicial Activism or Judicial Subsidiarity?", *Sant'anna Legal Studies*, Stals Research Paper, 2/2017, ss. 1-16.
- BEDOCK, Camille / SAUGER Nicolas: "Electoral Systems with a Majority Bonus as Unconventional Bonus", *Representation*, Vol:50, No: 1, 2014, ss. 99-112.
- BIRCH, Anthony H.: *The Concepts and Theories of Modern Democracy*, 3rd Edition, Routledge, London 2007.
- CHIARAMONTE, Alessandro: "The Unfinished Story of Electoral Reforms in Italy", *Contemporary Italian Politics*, Vol: 7, No:1, 2015, ss. 10-26.
- CHIARAMONTE, Alessandro / D'ALIMONTE, Roberto: "The New Italian Electoral System and Its Effects on Strategic Coordination and Disproportionality", *Italian Political Science*, Vol:13, Issue:1, May 2018, ss. 8-18.
- D'ALIMONTE, Roberto: "The New Italian Electoral System: Majority-Assuring But Minority-Friendly", *Contemporary Italian Politics*, Vol: 7, No: 3, 2015, ss. 286-292.
- Dİ PIETRO, Antonio: "İtalya'da Temiz Eller Operasyonu", *İşletme ve Finans Dergisi*, Şubat 1995, Cilt:10, Sayı: 107, ss. 6-16.
- DONOVAN, Mark: "The Politics of Electoral Reform in Italy", *International Political Science Review*, Vol.16, No.1, 1995, ss. 47-64.
- ERDOĞAN, Mustafa: *Anayasal Demokrasi*, 13. Bası, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017.
- FABBRINI, Sergio: "The Transformation of Italian Democracy", *Bulletin of Italian Politics*, Vol. 1, No. 1, 2009, ss. 29-47.
- FUSARO, Carlo: "Party System Developments and Electoral Legislation in Italy (1948-2009)", *Bulletin of Italian Politics*, Vol. 1, No. 1, 2009, ss. 49-68.
- GIANNETTI, Daniela / GROFMAN, Bernard: "Introduction: Long-Run Consequences of Electoral Rules Change: Comparing Italy and Japan", Ed. Daniela Giannetti, Bernard Grofman, in *A Natural Experiment on Electoral Law Reform Evaluating the Long Run Consequences of 1990s Electoral Reform in Italy and Japan*, Springer, New York 2011, ss. 1-12.
- GÖZLER, Kemal: *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 8. Bası, Ekin Yayınları, Bursa 2017.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref: *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, 19. Bası, Ankara 2013.
- KABOĞLU, İbrahim: *Anayasa Hukuku Dersleri*, 11. Bası, Legal Yayınları, İstanbul 2016.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer: *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, AÜHF Yayınları, No: 262, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.
- KATZ, Richard S.: "Electoral Reform and The Transformation of Party Politics in Italy", *Party Politics*, Vol: 2, No: 1, 1996, ss. 31-53.
- KIŞLALI, Ahmet Taner: "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce", *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı:17/1, 1984, ss. 63-77.
- LIJPHART, Arend: *Electoral Systems And Party Systems A Study of Twenty Seven Democracies, 1945-1990*, Oxford University Press, New York 2006.

- LIJPHART, Arend: *Demokrasi Modelleri*, çev. Güneş Ayas / Utku Umut Bulsun, İthaki Yayınları, İstanbul 2014.
- MASSETTI, Emanuele: "Electoral Reform in Italy: From PR to Mixed System and (Almost) Back Again", *Representation*, Vol: 42, No: 3, 2006, ss. 261-269.
- NALBANT, Atilla: "Tarihsel Bağlamıyla Demokrasi ve Cumhuriyet Kavramları ya da Atina Demokrasisi ile Roma Cumhuriyetinin İdeolojik ve Kurumsal Yapıları", *Argumentum*, Yıl: 2, Sayı: 18, Ocak 1992, ss. 269-275.
- NEWELL, James L. / BULL, Martin: "Party Organisations and Alliances in Italy in the 1990s: A Revolution of Sorts", *West European Politics*, Vol: 20, No:1, 1997, ss. 81-109.
- NEWELL, James L.: *The Politics of Italy*, Cambridge University Press, New York 2010.
- ÖZER, Atilla: *Anayasa Hukuku*, 7. Bası, Gazi Kitabevi, Ankara 2016.
- PASQUINO, Gianfranco: "Tricks and Treats: The 2005 Italian Electoral Law and Its Consequences", *South European Society & Politics*, Vol.12, No.1, 2007, ss. 79-93.
- PASQUINO, Gianfranco: "The 2013 Elections and The Italian Political System", *Journal of Modern Italian Studies*, Vol.19, No. 4, 2014, ss. 424-437.
- PASQUINO, Gianfranco / VALBRUZZI, Marco: "The Impact of the 2013 General Election on the Italian Political System: The End of Bipolarism?", *Journal of Modern Italian Studies*, Vol.20, No.4, 2015, ss. 438-453.
- REGALIA, Marta: "Electoral Reform as an Engine Party System Change in Italy", *South European Society and Politics*, Vol:23, No:1, 2018, ss. 81-96.
- RHODES, Martin: "Tangentopoli - More Than 20 Years On-", in *The Oxford Handbook of Italian Politics*, Edited By: Erik Jones, Gianfranco Pasquino, Oxford University Press, United Kingdom 2015, ss. 309-324.
- SABUNCU, Yavuz: "Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006, ss. 191-197.
- SARTORİ, Giovanni: *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*, çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.
- SCHEFOLD, Dian: "Constitutional Reform and Constitutional Unity", *Italian Law Journal*, Special Issue: The 2016 Italian Constitutional Referendum: Origins, Stakes, Outcome, Ed: Paolo Passaglia, 2017, ss. 147-156.
- TEZİÇ, Erdoğan: *Anayasa Hukuku*, 20. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2009.
- TUNCER, Erol: "Türkiye'de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği" *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006, ss. 167-182.
- TÜRK, Hikmet Sami: "Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercihi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, Ankara 2006, ss. 75-112.
- ZABUNOĞLU, Hamdi Gökçe: *Türk Anayasal Düzeninde Siyasal Hak ve Özgürlüklerin Kapsamı ve Sınırları*, Yetkin Yayınları, Ankara 2013.
- ZARISKI, Raphael: "Part Four: Italy", in *Politics in Western Europe*, Ed: Mc Donald Hancock v.d., Second Edition, Macmillan Press, London 1998, ss. 326-429.
- <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/sistem-kurbani-italya-istikrara-hasret/1080974>. (Erişim, 18.10.2018)

